

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. Драгоманова

Макарчук Наталія Олексіївна

УДК 159.922.6:159.964.21

ОСОБИСТІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У
ПІЗНЬОМУ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2005

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені

М.П. Драгоманова. Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник : доктор психологічних наук, професор,
Пов'якель Надія Іванівна,
Національний педагогічний університет імені
М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри практичної психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор,
Коломінський Наум Львович,
Міжрегіональна Академія управління персоналом,
завідувач кафедри психології

кандидат психологічних наук, доцент
Щотка Оксана Патрівна ,
Ніжинський державний педагогічний університету імені
Миколи Гоголя, завідувач кафедри психології.

Провідна установа: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
кафедра практичної психології, Міністерство освіти і науки України,
м. Черкаси.

Захист відбудеться “18” січня 2006 р. о 17 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.10 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “10” грудня 2005 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Соціальні зміни нашого суспільства детермінують активізацію суперечливості у суб'єктивному світі особистості, що призводить до гострої потреби у аналізі подій і процесів, які проектують конфлікти. Багаточисленні конфлікти, в яких суб'єкти реалізують домінуючі вікові потреби в досягненні, самореалізації, самовираженні, суперництві, відстоюванні власних цінностей, позицій та пристрастей, характеризують юнацьку молодь сучасності. Це зумовлює актуальність дослідження конфліктності на нинішньому етапі розвитку суспільства як у цілому, так і з позицій власне особистісних аспектів становлення юнака.

В працях вітчизняних психологів Г.М.Андреевої, Л.І.Божович, М.Й.Боришевського, І.С.Булах, Л.С.Виготського, Є.І.Головахи, І.В.Дубровіної, Д.Б.Ельконіна, І.С.Кона, О.О.Кроніка, Б.С.Круглова, О.М.Леонтьєва, С.Д.Максименка, В.С.Мерліна, О.М.Прихожан, А.А.Реана, С.Л.Рубінштейна, О.В.Скрипченка, Д.І.Фельдштейна і зарубіжних науковців Е.Еріксона, К.Левіна, Ж.П'яже юність визначається як період самовизначення, розвитку часової перспективи, теоретичного мислення, рефлексії. Водночас, на думку науковців, вимагає більш детального дослідження етап пізньої юності, характерологічні ознаки якого у вітчизняній психологічній науці визначаються з позицій реалізації провідної діяльності юнаком (І.С.Кон), у зарубіжних дослідженнях виокремлюється специфіка завершення „кризи ідентичності” і набутті соціальної ідентичності (К.Грейс, Е.Еріксон). Зокрема, як вітчизняні, так і зарубіжні науковці схильні визначати пізню юність як етап переходу і становлення юнака у дорослому житті.

Процеси адаптації, соціалізації та специфіка провідної діяльності, що зумовлюють розвиток світоглядних орієнтацій особистості у пізньому юнацькому віці виступають передумовою до формування особистісної детермінації розв'язання конфліктних ситуацій. Так, у дослідженнях доведено взаємообумовленість та взаємозалежність детермінації психіки людини, зокрема її поведінкової сфери, а саме детермінації конфліктної поведінки, активізації внутрішньоособистісної конфліктності, застосуванні конфліктогенів у спілкуванні та ін. Праці А.К.Альбуханової-Славської, О.М.Леонтьєва, В.С.Мерліна, В.О.Моляко, С.Л.Рубінштейна, Д.М.Узнадзе, О.О.Ухтомського спрямовані на дослідження власне внутрішньої детермінації поведінки. К.О.Альбуханова-Славська, Л.І.Божович, Б.В.Зейгарнік, С.Р.Карташов, О.М.Леонтьєв, Г.В.Ложкін, В.С.Мерлін, В.М.Мясищев, М.І.Пірен, Н.І.Пов'якель, В.А.Семіченко, В.В.Столін, Н.В.Чепелєва визначають особистісну детермінацію крізь призму внутрішньоособистісного конфлікту як чинника виникнення і розв'язання конфліктних ситуацій. Дослідження взаємозв'язку детермінант

внутрішньоособистісного конфлікту і проблеми професіоналізації (Є.Ф.Зеєр, С.Б.Кузінова, Т.Ю.Левченко, Г.В.Ложкін, О.Л.Орбан-Лембрик, Н.І.Пов'якель, Н.В.Чепелева та ін.) розширюють можливості вивчення проблеми конфліктних ситуацій в інтерперсональній взаємодії студентів.

Дослідження психологічної сутності виникнення й розв'язання конфліктів вітчизняними (Ф.М.Бородкіним, Ф.Ю.Василюком, Н.В.Гришиною, О.О.Єршовим, А.Т.Ішмуратовим, Л.М.Карамушкою, Н.Л.Коломінським, І.Н.Коряком, Г.В.Ложкіним, Л.О.Петровською, М.І.Пірен, Н.І.Пов'якель, О.П.Щоткою та ін.), а також зарубіжними вченими (М.Вебер, М.Дойч, М.Козер, Дж.Скотт та ін.) дають можливість подальшого вивчення специфіки конфліктів та особливостей їх подолання у пізньому юнацькому віці, водночас, ми не зустріли досліджень взаємообумовленості об'єктивних і суб'єктивних чинників, які виступають передумовами до формування особистісних детермінант розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці з урахуванням специфічних характеристик юності як вікового етапу та специфіки провідної діяльності юнаків (студентський період розвитку).

Таким чином, зростаючі потреби соціальної й психологічної практики до своєчасного прогнозування і психокорекції конфліктних ситуацій у студентської молоді, а також недостатня наукова розробленість даної проблеми і зумовили вибір теми кандидатського дослідження: "Особистісні детермінанти розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження входить до плану науково-дослідних робіт кафедри психології та педагогіки НПУ імені М.П.Драгоманова. Тема дисертації затверджена Вченою Радою НПУ імені М.П.Драгоманова (протокол №12 від 21 червня 2002 р.) та узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 10 від 21.12.2004 р.).

Об'єкт дослідження – конфлікти у пізньому юнацькому віці.

Предмет дослідження – особистісні детермінанти та психологічні механізми розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці (студентський період розвитку).

Мета дослідження. Дослідити особистісні детермінанти та психологічні механізми розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці і розробити науково-обґрунтовані психологічні рекомендації для своєчасної психопрофілактики та психокорекції конфліктів у юнаків.

В основу нашого дослідження було закладено **припущення про те, що:**

- існують психологічні закономірності розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці, сутність яких полягає у тісному взаємозв'язку особистісної детермінації феноменів їх виникнення і розв'язання, а також відносно стійкі особистісні властивості, обумовлені ними стереотипізовані конфліктні форми поведінки і конфліктогени, які стимулюють виникнення конфліктних ситуацій;
- розвиток психологічних механізмів (самоусвідомлення, самопізнання, самоприйняття, саморегуляція) та особистісних детермінант (розширення системи особистісно-значущих мотивів цілей та цінностей, зниження й подолання психологічних властивостей фрустрованості, підвищеної тривожності та агресивності, емпатійна поведінка, рефлексія та розвинуте рефлексивне Я, позитивне (саногенне) мислення, конструктивна комунікативна взаємодія, відкритість та партнерство у взаємодії) у розв'язанні конфліктних ситуацій можливий за умов запровадження системи особистісно-орієнтованої профілактики і психокорекції конфліктних форм поведінки та особистісних детермінант їх виникнення.

Обрана мета та висунуті припущення обумовили такі **завдання дослідження**:

1. Визначити теоретичні підходи до проблеми виникнення й розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці.
2. Розкрити особистісні детермінанти, які зумовлюють виникнення конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці та дослідити особливості конфліктної поведінки студентів у ситуаціях непорозуміння як чинника виникнення і розв'язання конфліктних ситуацій.
3. Виявити психологічні механізми розв'язання конфліктних ситуацій, що пов'язані з психологічними закономірностями їх виникнення.
4. Розробити систему психодіагностичних, психопрофілактичних і психокорекційних засобів розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці та обґрунтувати психологічні рекомендації для їх своєчасного попередження й подолання.

Теоретико-методологічними засадами дослідження виступили наукові положення про особистість як суб'єкта довільної активності (Б.Г. Ананьєв, М.Й.Боришевський, Л.С.Виготський, О.М.Леонтьєв, В.А.Роменець, В.О.Татенко, Т.М.Титаренко та ін.); положення психологічної концепції розвивального навчання (В.В.Давидов, Г.С.Костюк, С.Д.Максименко та ін.); розвитку особистості в юнацькому віці (Б.Г.Ананьєв, Г.М.Андрєєва, Л.І.Божович, І.С.Булах, Є.І.Головаха, І.В.Дубровіна, Д.Б.Ельконін, І.С.Кон, О.О.Кронік, Б.С.Круглова, О.В.Скрипченко, Д.І.Фельдштейн), особистісно-орієнтовані підходи до особистісного зростання у подоланні життєвих криз та проблемних ситуацій (П.В.Лушин, В.О.Моляко, Н.І.Пов'якель, В.В.Рибалка, В.А.Семиченко, Т.М.Титаренко, Т.С.Яценко). Дослідження також спирається на методологічні положення психологічного вивчення та подолання конфліктів (А.Я.Анцупов, Ф.М.Бородкін, Ф.Ю.Василюк,

О.О.Єршов, А.Т.Ішмуратов, Л.М.Карамушка, Н.Л.Коломінський, І.Н.Коряк, Г.В.Ложкін, Н.І.Пов'якель, К.Н.Поліванова, В.І.Слободчиков, О.П.Щотка та ін.); положення вітчизняних досліджень інтерперсональної взаємодії (Л.Е.Орбан–Лембрик, В.В. Третьяченко та ін.); психологічні принципи застосування психокорекційної й психопрофілактичної роботи та особистісного зростання в системі фахової підготовки у вузі (О.Ф.Бондаренко, Н.В.Гришина, Г.В.Ложкін, Н.І.Пов'якель, Н.В.Чепелева, Т.С. Яценко та ін.).

Методи дослідження. У роботі використано комплекс теоретичних і емпіричних методів, що відповідають змісту проблеми та етапам дослідження. Для розв'язання поставлених завдань й перевірки висунутого припущення було застосовано теоретичні (теоретико-методологічний аналіз проблеми, систематизація наукових літературних джерел, порівняння та узагальнення даних) та емпіричні (анкетування, тестування) методи дослідження. Застосовувався комплекс тестових методик: для діагностики стилей міжособистої взаємодії студентів та оцінки психологічної атмосфери в групі Т.Лірі, А.Фідлера; для діагностики особистісних властивостей детермінації виникнення і подолання конфліктних ситуацій Г.Айзенка, А.Басса та А.Даркі, А.Ф.Бажина, С.А.Голинкіна та О.М.Еткінда, Х.Шмішека. В роботі використовуються методи математичної статистики, комп'ютерної обробки експериментальних результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота виконувалася на базі Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Дослідження проводилось упродовж 1999 – 2004 років на експериментальній вибірці досліджуваних кількістю 285 осіб.

Надійність і вірогідність наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження забезпечено теоретичним обґрунтуванням вихідних положень, репрезентативністю вибірки досліджуваних, використанням комплексу взаємодоповнювальних методів дослідження, що адекватні меті та завданням, поєднанням якісного та кількісного аналізу експериментальних даних, практичним впровадженням дисертаційних результатів.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження **полягає в тому**, що:

- Вперше теоретично обґрунтовано та експериментально виокремлено особистісну детермінацію конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці; визначено особистісні властивості, що детермінують виникнення конфліктних ситуацій у студентських колективах; обґрунтовано та експериментально перевірено умови ефективності застосування психопрофілактичних і психокорекційних методів у процесі конфліктної взаємодії студентів.

- Розширено та поглиблено розуміння психологічних механізмів та особистісних властивостей, що виступають детермінантами розв'язання конфліктної взаємодії у студентському віці.
- Дістало подальшого розвитку розуміння проблеми особистісного зростання в юнацькому віці, зокрема, у процесі розв'язання конфліктних ситуацій та їх упередження.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що апробований комплекс психодіагностики особливостей конфліктних ситуацій у студентському віці, який надає можливість упереджувати труднощі та проблемні ситуації, що виникають у навчально-виховному процесі серед студентів, а також розроблена та апробована автором особистісно-орієнтована програма психопрофілактики та психокорекції у процесі розв'язання ситуацій непорозуміння в інтерперсональній взаємодії студентів можуть бути використані у виховній роботі зі студентами, у процесі викладання курсів із психології особистості, психологічних тренінгів особистісного зростання, з психології конфлікту, політичної психології та психології управління, для вдосконалення процесу становлення особистості у системі вузівської підготовки студентів.

Особистий внесок автора. Розроблені наукові положення та одержані теоретичні й емпіричні результати є самостійним внеском автора у розвиток досліджень психології розв'язання конфліктів в юнацькому віці, розробку психолого-педагогічних засобів їх психодіагностики, психопрофілактики й психокорекції. У спільній науковій публікації авторськими є результати психодіагностики конфліктних ситуацій в інтерперсональній взаємодії (внесок здобувача складає 50%).

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертації доповідалися й отримали схвалення на засіданнях кафедри психології та педагогіки, кафедри практичної психології НПУ імені М.П.Драгоманова. Результати дослідження апробовано на наукових звітних конференціях НПУ імені М.П.Драгоманова (Київ, 2001, 2003, 2005), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми педагогічної освіти у світлі рішень II Всеукраїнського з’їзду працівників освіти і виступу Президента України Л.Д.Кучми” (Київ, 2002); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість” (Київ, 2002, 2004), VI Костюківських читаннях (Київ, 2003), Міжнародній конференції “Конфліктологічна експертиза: теорія та методика” (Київ, 2002, 2005), Міжнародній науково-практичній конференції “Творчість як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків” (Житомир, 2005), Міжнародній науково-практичній конференції “Теорія і практика в психологічному консультуванні і психотерапії” (Київ, 2005), IV Міжнародній науково-практичній конференції “Динаміка наукових досліджень – 2005” (Дніпропетровськ, 2005).

Результати дисертації **впроваджено** автором у навчально-виховний процес підготовки майбутніх фахівців освітянської галузі у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (Довідка № 07-10/991 від 06.06.2005; Довідка № 07-10/1038 від 16.06.05), Ізмаїльському державному гуманітарному університеті (Довідка № 1-7/317 від 13.05.05); у спеціалізованій школі № 254 м. Києва (Довідка № 221 від 10.06.05).

Публікації. Результати експериментального дослідження висвітлено у 13 публікаціях автора, в тому числі у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, опубліковано 8 статей, серед яких 7 одноосібних, матеріали конференцій.

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження і складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку основної використаної літератури (253 найменування, із яких – 19 іноземними мовами), додатків (11). Основний зміст дисертації викладено на 170 сторінках комп'ютерного набору. Робота містить 17 таблиць, 9 рисунків на 9 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 249 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу й завдання дослідження, теоретичні та методичні підходи. Висвітлено наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи. Наведено відомості про особистий внесок автора, апробацію й впровадження результатів дослідження та структуру дисертації.

У **першому розділі** – “**Теоретичні засади дослідження особистісних детермінант розв’язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці (студентський період розвитку особистості)**” подано результати теоретичного аналізу проблеми дослідження специфіки конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці, основних підходів до вивчення особистісних детермінант поведінки особистості у конфліктних ситуаціях; визначено сутність та специфіку конфліктних ситуацій у студентському середовищі. В розділі систематизовано численні дослідження психології конфлікту з визначенням мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, організаційного підходів, сутнісною відмінністю яких є те, що при розгляді конфлікту усувається значущість суб'єктивних чинників, а в дослідженнях детермінації конфліктної поведінки недостатньо розглядається система умов, за яких виникає й активізується дана форма поведінки особистості.

Аналіз сучасних досліджень дозволяє розглядати конфлікт як рушійну силу розвитку особистості, як результат взаємодії суб'єктивних і об'єктивних детермінант (О.Ф.Бондаренко, Ф.М.Бородкін, Ф.Ю.Василюк, Н.В.Грішина, Р.Дарендорф, М.Дойч, О.О.Єршов, А.Т.Ішмуратов, Л.М.Карамушка, Л.Козер, І.Н.Коряк, К.Левін, Г.В.Ложкін,

Е.Мейо, Т.Парсонс, Л.О.Петровська, М.І.Пірен, К.Платонов, Н.І.Пов'якель, К.Хорні, З.Фройд) та засвідчує необхідність більш детального розгляду власне конфліктних ситуацій, їх психологічної сутності та умов детермінації.

Специфіка дослідження зумовлює аналіз сучасних досліджень юнацького віку та студентства як етапу становлення особистості у контексті умов детермінації подолання конфліктних ситуацій. Підкреслюється, що юність досліджується: з позиції соціальних умов, що впливають на загальні властивості психології юнацтва та ролі провідної діяльності у становленні особистості (Д.Б.Ельконін, І.С.Кон); як етап створення філософії власного життя з домінуючим прагненням до майбутнього і входженням у суспільне життя з позиції самостійності (Б.Г.Ананьєв, Л.І.Божович, В.А.Роменець); з точки зору потреби юнацтва в інтеграції різних проявів життя власного "Я", що дозволяє вирішити суперечливість різних проявів життя (Г.С.Абрамова). Зарубіжні вчені (Ш.Бюлер, Е.Еріксон, С.Кінг, Л.Колберг, К.Левін, Д.Левінсон, Дж.Марсія, Ж.П'яже, Г.Томе, Г.Шихи, Е.Шпрангер, С.Холл, А.Фройд,) теоретично обґрунтовують юність як віковий етап розвитку особистості та розглядають його з точки зору когнітивних, поведінкових, емоційних і мотиваційних проблем юнацтва.

Звертається увага на те, що студентський вік виступає в якості спеціальної онтогенетичної стадії у випадку, коли класифікаційним принципом вікової періодизації обирається принцип соціалізації (Б.Г.Ананьєв). Основні проблеми вивчення специфіки студентського віку стосуються: виокремлення і дослідження провідної діяльності (В.В.Давидов, Д.Б.Ельконін, І.С.Кон, Г.С.Костюк); вивчення соціальних умов, що забезпечують особистісний розвиток і самостійне входження у суспільні стосунки (Б.Г.Ананьєв, Л.М.Балабанова, Л.І.Божович, Є.І.Головаха, В.А.Роменець); дослідження інтерперсональної взаємодії крізь специфіку побудови навчально-виховного процесу і групової взаємодії (Л.І.Марисова, М.М.Рибакова, Б.І.Хасан); вивчення комунікативного процесу, який забезпечує формальне і неформальне спілкування у період навчання у вузі (Б.Ф.Ломов, В.Н.Панферов).

Аналіз досліджень, що присвячений проблематиці студентського віку, дозволяє виокремити етап юності, який визначається як другий період юності (І.С.Кон, Л.М.Балабанова та ін.). Е.Еріксон визначає цей період як пізню юність, якій притаманне проходження кризи ідентичності і набуття істинної ідентичності. Пізній юнацький вік є завершальним етапом юності як онтогенетичного етапу в розвитку особистості, що детермінує подальший перехід у дорослість та обумовлює вивчення цього етапу з урахуванням специфічних особливостей студентського віку.

Сучасні дослідження з психології конфліктів та конфліктології виокремлюють конфліктну та конфліктогенну ситуацію, визначаючи специфіку конфліктогенної ситуації як потенційно існуючої, але не завжди активізованої ситуації непорозумінь. Саме з урахуванням специфіки конфліктних ситуацій встановлено, що конфліктна поведінка є наслідком впливу соціально-психологічних (об'єктивних) та індивідуально-психологічних (суб'єктивних) детермінант (Н.В.Грішина); взаємодії внутрішніх і зовнішніх суперечностей (Л.І.Божович); впливу психологічних властивостей особистості, що акумулюються природними задатками індивіда, його соціальним досвідом, обумовлюються взаємодією суб'єктивних і об'єктивних чинників (Л.О.Петровська, Н.І.Пов'якель, В.І.Ілійчук). Суперечності, водночас, виступають однією із основних передумов до суб'єктивного компоненту конфліктних ситуацій, детермінуючи внутрішньоособистісний конфлікт і конфліктні форми поведінки особистості (В.П.Бурлачук, П.П.Горностай, Е.О.Донченко, Г.М.Дубчак, К.Левін, В.С.Мерлін, Н.І.Непомняща, В.В.Рибалка, Т.М.Титаренко, К.Хорні, З.Фройд, та ін.).

Виокремлюють основні тенденції розвитку психологічної детермінації подолання конфліктів: сформованість самооцінки власного життєвого шляху й набуття ідентичності (Л.І.Божович, Е.І.Головаха, Е.Еріксон, І.С.Кон, Дж.Марсія, В.А.Роменець, Г.Шихи); рівень розвитку самосвідомості, що забезпечує самоусвідомлення соціальних ролей і знижує гостроту протікання і вирішення внутрішньоособистісного конфлікту (О.А. Донченко, К.Левін, Н.І.Пов'якель, Т.М.Титаренко, К.Хорні, Е.Фром, З.Фройд.); сформованість досвіду самоаналізу й самопізнання як умови до формування конструктивних психологічних властивостей (О.Г.Асмолов, Н.Д.Левітов, О.М.Леонтьєв, Н.І.Пов'якель, Ж.П'яже, Т.С.Яценко). Увагу дослідників привертають також шляхи та засоби, що забезпечують формування умінь розв'язання конфліктних ситуацій: застосування методів групової психокорекції (М.Мак-Калоу, Ж.П'яже, В.Франкл.); підвищення особистісної культури в інтерперсональній взаємодії шляхом самоосвіти, самовиховання та самовдосконалення (Г.О.Балл, І.Д.Бех, М.Й.Боришевський, Н.В.Грішина, Г.С.Костюк, Б.М.Ломов, С.Д.Максименко, Н.І.Пов'якель, В.А.Семиченко); тренінги спілкування та тренінги розвитку рефлексії, саморозвитку, самоусвідомлення власного внутрішнього світу (В.Г.Асєєв, І.В.Дубровіна, С.С.Занюк, Г.Олпорт, Н.І.Пов'якель, М.Рокіч, І.М.Семенов, О.Ю.Степанов, Г.П.Щедровицький).

Подальше дослідження особистісних детермінант розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці вимагає експериментального дослідження чинників, які виступають особистісними детермінантами конфліктних ситуацій у студентському

середовищі і обумовлюють передумови до особистісного зростання і становлення особистості у пізньому юнацькому віці.

У другому розділі - “Експериментальне дослідження особистісних детермінант конфліктних ситуацій, їх проявів та психологічних наслідків у пізньому юнацькому віці” наводяться результати констатуючої частини дослідження щодо експериментального вивчення базових психологічних властивостей, особливостей їх проявів та динаміки розвитку як передумови особистісної детермінації розв’язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці.

Розгляд конфліктної взаємодії крізь призму особистісної детермінації дає можливість виокремлення чинників, які сприяють розв’язанню деструктивної міжособистісної взаємодії. Дослідження особистісної детермінації конфліктних ситуацій у студентському віці здійснювалося за такими основними напрямками: виявлення типових конфліктних ситуацій у студентських групах (встановлення взаємозв’язку конфліктності особистості у студентських групах, стилю міжособистісної взаємодії та особливостей поведінки у конфліктних ситуаціях у студентському середовищі); виявлення особливостей проєкції психологічних властивостей тривожності, агресивності, ригідності, фрустрованості та акцентуацій особистості студентів; виявлення особливостей локусу контролю особистості як детермінанти ескалації конфліктних ситуацій.

Виокремлено психологічні особливості особистісної детермінації конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці: порушення процесів адаптації та соціалізації; недостатню сформованість внутрішніх регуляторних механізмів особистості; різні форми проявів агресії (прямої і непрямой); ухилення від чіткого означення об’єкта конфліктної взаємодії, що призводить до заміни її об’єкта на предмет; недостатній розвиток емпатії як наслідок підвищеного рівня ригідності особистості; стійкі фрустраційні реакції як наслідок ригідності у вирішенні конфліктних ситуацій; порушення структури колективної взаємодії; порушення суб’єкт – суб’єктної парадигми при побудові комунікативного процесу в інтерперсональній взаємодії; застосування конфліктогенів спілкування.

Визначення тенденцій у конфліктній взаємодії, їх специфіки і проявів методом анкетування передбачало встановлення чинників ситуацій, що призводять до конфліктної взаємодії у групі студентів та особистісних детермінант конфліктної поведінки членів групи, які ескалюють конфліктну взаємодію. Конфліктність студентів, як показало дослідження (з урахуванням специфіки соціальної ситуації та провідної діяльності), має тенденцію до “зростання – устаткування – зростання”.

Відповідно до виокремлених умов виявлено, що конфліктні ситуації у міжособистісній взаємодії студентського середовища є наслідком проєкції суб’єктивних

детермінант на об'єктивно створені чинники. Експериментально виокремлено види конфліктних ситуацій, які є типовими для інтерперсональної взаємодії студентів експериментальної вибірки (Рис. 1).

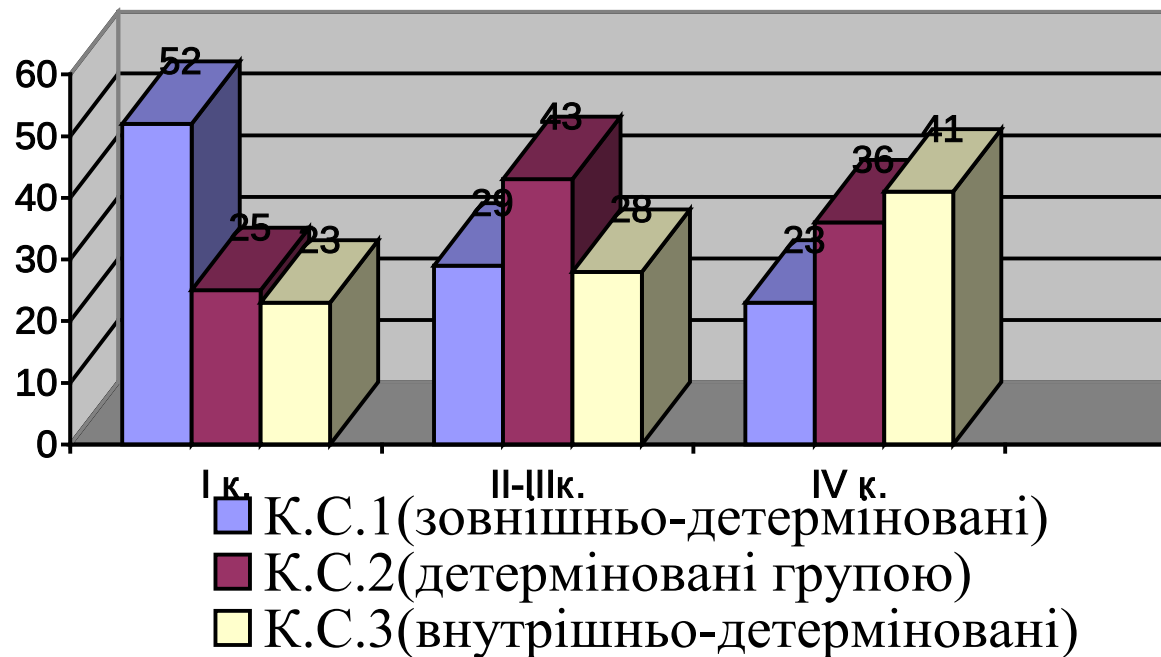

Рис.1 Співвідношення представленості різнодетермінованих видів конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці (на вибірці студентів).

Конфліктні ситуації у міжособистісній взаємодії студентів можуть детермінуватися об'єктивними характеристиками оточуючого середовища, тобто є соціально-обумовленими і визначаються як зовнішньо-детерміновані (К.С.1), специфікою внутрішньогрупової взаємодії або детерміновані групою і обумовлені соціальними й груповими чинниками (К.С.2), а також – внутрішньоособистісними чинниками або особистісно-детерміновані (К.С.3).

Визначені основні тенденції до застосування стилів інтерперсональної взаємодії, які детермінують конфліктні ситуації і підтверджуються отриманими експериментальними даними (три експериментальні групи студентів Гр.А1(I курс), Гр.А2 (II-III курс), Гр.А3(IV курс): авторитарний (79,6%;71,7%;67,5%), агресивний (49,9%;32,6%;47,2%), підлеглий (55%;48,7%;50,9%). Дана тенденція зберігається на початкових та на завершальних етапах навчання лише з невеликими розбіжностями (за критерієм F 3,4 ($p < 0,01$)).

Виокремлення детермінант суб'єктивної структури особистості, що призводять до створення конфліктних ситуацій в інтерперсональній взаємодії, передбачає дослідження форм прояву агресивності. Отримані результати дослідження форм агресивності вказують

на найбільший рівень показників за шкалами: вербальної агресії (84%;78,1%;64,5%), внутрішньої образи (64%;63%;53,5%), роздратування (44,8%;46,6%;39%). Означені суперечності активізують депривацію потреб, порушення у самосприйнятті та проєктуються на взаємодію з оточуючими.

Конфліктна поведінка у пізньому юнацькому віці обумовлюється активізацією внутрішньоособистісних суперечностей (внутрішньоособистісний конфлікт), особистісних властивостей (тривожність, агресивність, ригідність, фрустрованість, акцентуйовані риси та інтернальність локусу контролю). Означені властивості сприяють розвитку конфліктної взаємодії, продукують її шляхом проєкції внутрішніх суперечливих тенденцій на інтерперсональну взаємодію. Діагностика рівня вираженості особистісних властивостей виступає передумовою до виокремлення типових форм конфліктної поведінки студентів. Акцентуованість певних особистісних рис виступає особистісною детермінантою виникнення конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці й зумовлює інтерперсональну конфліктну взаємодію. Діагностована екстернальність локусу контролю студентів вказує на нестабільність, ригідність, низький рівень самоусвідомлення особистості, що означає порушення системи саморегуляції особистості, тобто наявні психологічні передумови розвитку й активізації конфліктності особистості студента. На основі аналізу специфіки виділених особистісних властивостей виявлено типові форми конфліктної поведінки у пізньому юнацькому віці: агресивно-екстравертована, агресивно-інтровертована, тривожно-ухильна, знижено-емпатійна. Встановлення і виокремлення типових форм конфліктної поведінки здійснювалося за допомогою одно-факторного дисперсійного аналізу. Дані результати обчислювалися при $df1=2$, $df2=36$ при 3,26($p\leq0,05$), 5,25 ($p\leq0,01$): тривожність ($p\leq0,05$), фрустрованість ($p\leq0,05$), агресивність ($p\leq0,01$), ригідність ($p\leq0,05$), акцентуації особистісних рис ($p\leq0,01$).

Встановлена взаємообумовленість та взаємозв'язок акцентуацій і типових форм поведінки в конфліктних ситуаціях у пізньому юнацькому віці. Так, має місце взаємозв'язок емотивної акцентуації (54,1%) з тривожно-ухильною та агресивно-екстравертованою конфліктними формами поведінки у конфліктних ситуаціях студентів; афективно-лабільний тип акцентуації (37,5%) у конфліктній взаємодії проявляється у знижено-емпатійній чи агресивно-екстравертованій формі, враховуючи специфіку ситуації. Поведінка у конфліктних ситуаціях особистості з застрягаючим типом акцентуації (16,6%) в більшості випадків проявляються у знижено-емпатійній формі, а у випадку гіпертимної акцентуації (66,6%) – агресивно-інтровертованій.

Дослідження психологічних особливостей особистісної детермінації виникнення конфліктних ситуацій у студентському віці дає можливість встановити взаємозв'язок

суб'єктивних і об'єктивних чинників, які детермінують конфліктну взаємодію у пізньому юнацькому віці. Виникає необхідність визначення взаємозв'язку означених психологічних властивостей з особистісними детермінантами розв'язання конфліктних ситуацій у міжособистісній взаємодії у пізньому юнацькому віці.

У третьому розділі – “Особистісно-орієнтоване психологічне забезпечення формування умінь розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці” – обґрунтовано й представлено методику та результати формуючого експерименту з виокремлення й формування особистісних детермінант і розвитку умінь розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці. Відображено підходи та програма психопрофілактики та психокорекції конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці; представлено методичні засади проведення роботи з формування та розвитку особистісних детермінант вирішення ситуацій непорозумінь у студентському середовищі; описана загальна процедура організації роботи з розвитку особистісної детермінації конструктивної взаємодії у пізньому юнацькому віці; аналізуються результати, отримані у ході експерименту й накреслюються перспективи впровадження отриманих висновків у навчально-виховний процес вузівської підготовки.

Метою формуючої частини дослідження було виокремлення і розвиток особистісних детермінант розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці шляхом застосування особистісно-орієнтованого підходу та особистісного зростання як напрямків психокорекції і психотерапії. Основними завданнями психопрофілактичної та психокорекційної роботи було: розвиток умінь об'єктивації суб'єктивних почуттів, емоцій, думок, знань особистості сутності конфліктних ситуацій та їх ескалації; розвиток умінь щодо вербалізації рефлексії; формування умінь, що сприяють усвідомленому вибору конструктивних стилів поведінки; розвиток установок, усвідомлення потреб і мотивів, що сприяють формуванню особистісних детермінант вирішення конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці; оволодіння психологічними вміннями безконфліктного спілкування; оволодіння навичками саморегуляції у складних конфліктних ситуаціях; усвідомлення конфліктогенів спілкування і власних конфліктогенів; оволодіння вміннями запобігати ескалації конфліктогенів; позбавлення від особистісної конфліктності та конфліктних стереотипів поведінки.

Добір засобів і розробка програми психопрофілактики й психокорекції особистісної детермінації конфліктних ситуацій проводилися з урахуванням вікових особливостей, специфіки процесів адаптації та соціалізації у студентському віці. Відповідно до виокремлених типових конфліктних ситуацій (зовнішньо-детерміновані, детерміновані групою та внутрішньо-детерміновані) у студентському середовищі, а також з урахуванням

особливостей суб'єктивної та об'єктивної детермінації даних ситуацій у пізньому юнацькому віці, виділено базові напрямки з психопрофілактики й психокорекції конфліктної взаємодії. Виокремлено психологічні механізми, що забезпечують своєчасне регулювання процесів виникнення та подолання конфліктних ситуацій у студентському віці: активізація прагнення студента до особистісного зростання та самоприйняття; підвищення власної психологічної культури саморегуляції; розвиток самоусвідомлення та самопізнання; розвиток умінь конструктивної взаємодії у конфліктних ситуаціях шляхом активізації механізмів самопізнання.

Формуючий експеримент здійснювався у формі соціально-психологічного тренінгу на базі Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова на вибірках студентів експериментальної групи – 26 осіб та контрольної групи – 28 осіб. Тренінгові заняття проводились у відповідності до загальноприйнятих норм і принципів проведення групової роботи і передбачали 28 годин навчального циклу. Вправи та ігри, що входили до складу тренінгу, розроблені автором або запозичені в інших дослідників й адаптовані відповідно до мети і завдань програми формуючої частини дослідження.

У результаті спостережень і аналізу змін, які відбувалися під час тренінгу, було виявлено наступні тенденції: розширено та усистематизовано знання студентів про конфліктні ситуації, їх структуру і відмінності від конфлікту; систематизовано психопрофілактичні та психокорекційні заходи щодо упередження й вирішення власне конфліктних ситуацій, що є типовими для студентів; інтенсифіковано динаміку розвитку адекватної самооцінки студентів та їх впевненості у собі; активізовано психологічні механізми самопізнання та самоприйняття; усвідомлено засоби саморегуляції й власні можливості у вирішенні конфліктних ситуацій; забезпечено розвиток умінь конструктивного спілкування. Спостерігалася динаміка змін у інтенсивності виникнення та ескалації конфліктних ситуацій, у змінах на позитивне атмосфери міжособистісної взаємодії (табл. 1).

Динаміка змін у характеристиках міжособистісної взаємодії студентів до і після тренінгу особистісного зростання (у відсотках)

Таблиця 1

Психологічні характеристики міжособистої взаємодії у групі	Експериментальна група (n = 26)						Контрольна група (n = 28)						п* (p≤0,001 - n≤0,008)
	1 зріз			2 зріз			1 зріз			2 зріз			
	Абс.	к-ті	%	Абс.	к-ті	%	Абс.	к-ті	%	Абс.	к-ті	%	

Внутрішньогру-пова міжособи-стісна взаємодія	Погодження	8	30,7	20	76,9	8	28,5	10	35,7	2,21
	Взаємо-підтримка	6	23	18	69,2	7	25	8	28,5	1,94
	Дружелюб-ність	5	19,2	19	73	7	25	9	32,1	2,08
	Зацікавле-ність	8	30,7	21	80,7	6	21,4	6	21,4	2,72
Взаємодія у навчально-професійній	Продуктив-ність	7	26,9	16	61,5	10	35,7	13	46,2	0,08
	Співпраця	9	34,6	18	69,2	9	32,1	11	39,2	1,97
	Успішність	10	38,4	19	73	12	42,8	13	53,5	1,13

Динаміка розвитку детермінант вирішення ситуацій непорозумінь спостерігалася за рахунок впливу на психологічні властивості особистості (тривожність, агресивність, ригідність та ін.) й зменшення рівня їх прояву, зниження рівня фрустрованості та підвищення рівня інтернальності локусу контролю (табл.2). У результаті проведення формуючого експерименту виявилася тенденція до зменшення у студентів рівня прояву психологічних властивостей, які впливають на суб'єктивну детермінацію особистості і проєктують конфліктні ситуації.

Динаміка змін у особистісних детермінантах конфліктних ситуацій до і після формуючого експерименту (у відсотках)

Таблиця 2

Особистісні детермінанти конфліктних ситуацій	Рівень прояву	Досліджувані (у відсотках)			
		Експериментальна група		Контрольна група	
		до форм. експер.	після форм. експер.	до форм.	після форм. експер.
Тривожність	низький	46	47	42	43
	середній	47	48	54	53
	високий	7	5	4	4
Фрустрованість	низький	43	45	47	47
	середній	38	43	48	49
	високий	19	12	5	4

Агресивність	низький	31	35	27	30
	середній	58	56	64	63
	високий	11	9	9	7
Ригідність	низький	48	49	54	52
	середній	38	40	32	35
	високий	14	11	14	13
Тенденція до інтернальності / екстернальності	інтернальність	25,1	38	24	28
	екстернальність	74,9	62	76	72

Підвищення загального рівня інтернальності суб'єктивного локусу контролю виступає показником сформованості особистісних детермінант розв'язання конфліктних ситуацій, а саме механізмів самоусвідомлення та самоприйняття, підвищення загального рівня інтернальності. Оцінювання прояву особистісних детермінант розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці здійснювалося у відповідності з багатофункціональним статистичним критерієм (χ^2 кутове перетворення Фішера: тривожність ($p \leq 0,01$), фрустрованість ($p \leq 0,01$), агресивність ($p \leq 0,01$), ригідність ($p \leq 0,02$); інтернальність локусу контролю ($p \leq 0,06$).

Таким чином, результати контрольного експерименту свідчать, що внаслідок застосування психологічних засобів та прийомів щодо упередження та ескалації конфліктних ситуацій у студентському віці зменшилась інтенсивність прояву особистісної детермінації конфліктної взаємодії, що дозволяє зробити висновок про ефективність обраної стратегії щодо розвитку особистісних детермінант розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування та практичне розв'язання проблеми особистісної детермінації розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці, виявлено специфіку, вивчено психологічні закономірності й механізми взаємозв'язку детермінант виникнення і розв'язання конфліктних ситуацій в інтерперсональній взаємодії юнаків, обґрунтовано психологічні умови та чинники формування психологічних механізмів та особистісних детермінант розв'язання конфліктних ситуацій у студентському середовищі.

За результатами проведеного дослідження можна констатувати наступне:

1. Сучасні наукові підходи та тенденції щодо вивчення конфліктних ситуацій спрямовані на розгляд насамперед конфліктогенних ситуацій, а не на розгляд ситуацій як складних, проблемних, критичних, крізь призму конфлікту. Водночас, саме ситуації непорозумінь, їх невіршеність і, внаслідок, подальша ескалація – зумовлюють загострення конфліктної інтерперсональної взаємодії та її перехід у конфлікт. Конфліктні ситуації виступають структурно і змістовно завершеними одиницями деструктивної взаємодії стосунків, критичності й проблемності, а їх упередження сприяє оздоровленню інтерперсональної взаємодії студентів, їх особистісного зростання.
2. Конфліктна взаємодія у пізньому юнацькому віці детермінується суб'єктивними чинниками і шляхом проекції у інтерперсональній взаємодії набуває характеру конфліктних форм поведінки (агресивно-екстравертовані, агресивно-інтровертовані, тривожно-ухильні та знижено-емпатійні).
3. Конфліктні ситуації у міжособистісній взаємодії студентів можуть детермінуватися: об'єктивними стимулами оточуючого середовища (соціально-обумовлені або зовнішньо-детерміновані), специфікою внутрішньої групової взаємодії (детерміновані групою), груповими та внутрішньоособистісними чинниками (особистісно-детерміновані).
4. Особистісні детермінанти розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці формуються за умови розвинутих суб'єктивних механізмів особистості, умінь особистісної рефлексії. Формування психологічних механізмів розв'язання конфліктних ситуацій (самоусвідомлення, самопізнання, самоприйняття, саморегуляція та ін.), забезпечує самоаналіз та самоусвідомлення власних суб'єктивних детермінант тривожності, агресивності, ригідності, фрустрованості; розвиток умінь об'єктивації самостереження, розвиває здатність до аналізу власних можливостей і особливостей.
5. Формування особистісних детермінант розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці можливе за рахунок впливу на суб'єктивний світ особистості і розвитку адекватного взаємообумовленого зв'язку з об'єктивною дійсністю. Соціально-психологічний тренінг є складовою психопрофілактичної та психокорекційної роботи і мають на меті структурований, організований психолого-педагогічний вплив на особистість студента. Основними психологічними умовами, що забезпечують формування і розвиток особистісних детермінант розв'язання конфліктних ситуацій є: розвинений суб'єктивний світ особистості, який виражається у гармонійному розвитку рефлексивного Я; сформований позитивний особистісний досвід, що сприяє проходженню адаптації до створених об'єктивних соціальних умов і зменшує вплив деструктивних психологічних властивостей тривожності, агресивності, ригідності та фрустрованості на інтерперсональну

взаємодію; розвинені психологічні механізми самоусвідомлення, самопізнання, самоприйняття та саморегуляції особистості.

6. Своєчасна психопрофілактика та психокорекція конфліктів у юнацькому віці передбачає активізацію суб'єкт-суб'єктної форми прояву особистісних детермінант розв'язання конфліктних ситуацій в інтерперсональній взаємодії шляхом впровадження таких рекомендованих прийомів як: самоусвідомлення власних конфліктогенів; самопізнання і формування конструктивних світоглядних елементів суб'єктивності; самоприйняття соціально-значущих рольових позицій; саморегуляція у створенні позитивної модальності домінуючих емоцій; рефлексування щодо депривації власних потреб; прояв адекватної предмету конфліктування імпульсивності у формі позитивної активності в інтерперсональних стосунках; підвищення і удосконалення рівня культури інтерперсональної взаємодії; формування професійної самосвідомості та відповідальності. Реалізація даних рекомендацій передбачає застосування проекції конструктивних конфліктних ситуацій як чинника розвитку як особистості, так і колективної взаємодії у пізньому юнацькому віці.

Перспективою дослідження даної проблеми є поглиблене вивчення специфіки розвитку світоглядних уявлень особистості у пізньому юнацькому віці як чинника проекції конструктивної конфліктної взаємодії, аналіз та вивчення особливостей розвитку самосвідомості, а також психологічних механізмів формування конструктивної інтерперсональної взаємодії у студентському середовищі. Особливо слід звернути увагу на дослідження і виокремлення суб'єктивних та об'єктивних чинників, що сприяють розвитку саморегуляції особистості у пізньому юнацькому віці та вплив кризових факторів на становлення особистості у пізньому юнацькому віці.

Основний зміст роботи відображено у таких публікаціях автора:

1. Макаrchук Н.О. Психологічні особливості проведення аналізу та експертизи конфліктів у студентських групах // Конфліктологічна експертиза : теорія і методика. – К.: Т-во конфліктологів України ІПППО АПН України, 2003. – Випуск 3: Методика конфліктологічної експертизи. – С. 50 – 55.
2. Макаrchук Н.О. Тривожність як передумова внутрішньоособистісного конфлікту в старшому юнацькому віці // Психологія: Зб. наукових праць.– К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004. – Випуск 24. – С. 139 – 143.
3. Макаrchук Н.О. Психологічні характеристики внутрішньоособистісних конфліктів в студентському віці та їх динаміка. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологія. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004. — Випуск 1 (25). – С. 295 – 302.

4. Макарчук Н.О. Фрустрованість особистості як чинник внутрішньоособистісної конфліктності в пізньому юнацькому віці // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологія. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004. – Випуск 2 (26). – С. 110 – 118.
5. Макарчук Н.О. Особистісні детермінанти подолання конфліктів у студентському віці // Конфліктологічна експертиза : теорія і методика. – К.: Т-во конфліктологів України ІПППО АПН України, 2005. – Випуск 4: Актуальні проблеми конфліктологічної експертизи. – С. 57 – 63.
6. Макарчук Н.О. Особливості розвитку Я – концепції в пізньому юнацькому віці як чинника конфліктних форм поведінки // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологія. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. – Випуск 4 (28). – С. 295 – 302.
7. Макарчук Н.О. Психолого-педагогічні умови розвитку особистісних детермінант розв'язання конфліктів у сучасній молоді // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологія. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2005. – Випуск 5 (29). – С. 17 – 22.
8. Пов'якель Н.І., Макарчук Н.О. Психологічна специфіка конфліктних ситуацій як прояву конструктивності/деструктивності інтерперсональної взаємодії в студентському віці // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. Том VII, випуск 3. – К.: Міленіум, 2005. – С. 248–257. (Автором надані експериментальні результати).
9. Макарчук Н.О. Формування психологічної культури конструктивного спілкування як передумова профілактики конфліктів у студентських колективах // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Проблеми педагогічної освіти у світлі рішень II Всеукраїнського з'їзду працівників освіти і виступу Президента України Л.Д.Кучми”. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2002. – Ч.3. – С. 65 – 68.
10. Макарчук Н.О. Педагогічний конфлікт як чинник професійного становлення студентів в період навчання у вищому навчальному закладі // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість” – К.: Вид-во Європейського університету, 2003. – Т.4 – С. 179 – 183.
11. Макарчук Н.О. Психологічні умови подолання внутрішніх кризових станів особистості в студентському віці // Теорія і практика допомоги особистості в психологічному консультуванні і психотерапії: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: КМПУ ім. Б.Д.Грінченка, 2005. – С.76 – 79.

12. Макарчук Н.О. Творчість особистості в пізньому юнацькому віці як передумова до формування детермінант конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій // Творчість як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Житомир, 2005. – С. 66 – 67.

13. Макарчук Н.О. Особистісні детермінанти конфліктних ситуацій інтерперсональної взаємодії студентів // Динаміка наукових досліджень – '2005: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – Т.46. Психологія та соціологія – С. 29 – 31.

Анотації

Макарчук Н.О. Особистісні детермінанти розв'язання конфліктних ситуацій в пізньому юнацькому віці. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07. – педагогічна та вікова психологія. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2005.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню особистісних детермінант, психологічних механізмів виникнення і розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці. Уточнено зміст понять конфліктна ситуація та особистісні детермінанти розв'язання конфліктних ситуацій. Вивчено психологічні особливості конфліктних ситуацій та особистісної детермінації конфліктної взаємодії. Модифіковані діагностичні методики дослідження особистісної детермінації розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці. Вивчено і систематизовано базові особистісні детермінанти виникнення і розв'язання конфліктних ситуацій, виокремлено типові конфліктні ситуації в студентському середовищі (зовнішньо-детерміновані, детерміновані групою, внутрішньо-детерміновані). Розроблено та апробовано систему з формування особистісних детермінант розв'язання конфліктних ситуацій у студентському віці особистісно-орієнтованими засобами, обґрунтовано психологічні умови ефективності та чинники формування психологічних механізмів та особистісних детермінант розв'язання конфліктних ситуацій у студентському середовищі.

Ключові слова: конфліктна взаємодія; конфліктна ситуація; особистісна детермінація; особистісні детермінанти розв'язання конфліктних ситуацій; психотренінг; особистісне зростання.

Макарчук Н.О. Личностные детерминанты разрешения конфликтных ситуаций в позднем юношеском возрасте. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2005.

Диссертационное исследование посвящено проблеме конфликтного взаимодействия в позднем юношеском возрасте, а также изучению психологических механизмов и личностных детерминант по разрешению конфликтных ситуаций интерперсонального взаимодействия в студенческих группах.

В результате анализа психологической литературы было установлено, что исследование данной проблемы является актуальным, так как личностная детерминация разрешения конфликтных ситуаций в студенческой среде, как и проблема исследования специфики конфликтных ситуаций остаются недостаточно изученными в современной психологической науке. В работе представлены содержательные характеристики конфликтных ситуаций, психологические характеристики личностных детерминант возникновения и разрешения конфликтных ситуаций, описаны особенности позднего юношеского возраста, выделены типы конфликтных ситуаций интерперсонального взаимодействия студентов, описаны формы конфликтного поведения личности в позднем юношеском возрасте.

В результате теоретического анализа установлено, что проблема конфликтных ситуаций во взаимодействии студентов, ее неразрешенность влияет на продуктивность учебно-воспитательного процесса. Возникновение конфликтных ситуаций выступает следствием активизации психологических свойств личности, которые формируют виды конфликтного поведения в позднем юношеском возрасте.

В работе представлено исследование психологических свойств, которые влияют на конфликтное взаимодействие в студенческих группах с использованием комплекса методик по изучению личностных характеристик и психологических свойств студентов. В результате исследования были выявлены и систематизированы основные детерминанты возникновения конфликтных ситуаций, виды конфликтных ситуаций (внешне-детерминированные, детерминированные группой, внутридетерминированные), а также описана динамика развития конфликтных ситуаций в студенческой среде. Выделены типичные формы поведения в конфликтных ситуациях личности в позднем юношеском возрасте (агрессивно-интровертированная, агрессивно-экстравертированная, тревожно-уклончивая, ригидная).

В результате исследования были выделены психологические механизмы и личностные детерминанты разрешения конфликтных ситуаций в позднем юношеском возрасте. В соответствии с выделенными типами конфликтных ситуаций в студенческой

среде, основываясь на особенностях субъективной и объективной детерминации данных ситуаций, были разработаны основные направления психопрофилактики и психокоррекции конфликтного взаимодействия в позднем юношеском возрасте. Психолого-педагогическое обеспечение развития умений разрешения конфликтных ситуаций и личностного роста в студенческом возрасте реализовывалось в таких направлениях: обеспечение развития личностных детерминант разрешения конфликтных ситуаций средствами развития психологических механизмов самосознания, самопознания, самопринятия, саморегуляции; обеспечение формирования умений конструктивного интерперсонального взаимодействия студентов средствами рефлексии и личностного самосовершенствования; обеспечение своевременного регулирования процессов возникновения и разрешения конфликтных ситуаций в студенческом возрасте средствами развития самопознания. Методической основой реализации разработанной программы является социально-психологический тренинг как логически завершенный фрагмент содержания образования, которому свойственна независимость и завершенность содержательного материала, раскрытие основных понятий и концептуальных основ реализации поставленных задач. В диссертационной работе представлены условия и рекомендации по формированию и развитию психологических механизмов и личностных детерминант разрешения конфликтных ситуаций в позднем юношеском возрасте.

Ключевые слова: конфликт взаимодействие; конфликтная ситуация; личностная детерминация; личностные детерминанты разрешения конфликтных ситуаций; психотренинг; личностный рост.

Annotation

Makarchyk N.O. Personal determinations is setteled on the conflict satuations in the late youth age. - Manuscript.

Dissertation for Candidate degree in Psychological Sciencies on the speciality 19.00.07 - Pedagogical and Age Psychology. - National Pedagogical University of the name M.P.Dragomanova, Kyiv, 2005.

Dissertation is mode for a studying personal determination, psychological rising and solving conflict satuations in the late youth age.

Closer definition of the meaning conflict satuation and personal determinations is setteled on the conflict satuations. It is learned psychological special conflict satuations and personal determination conflict of the interaction. The diagnostic methods of reserching in the personal determination is setteled on the conflict satuations in the late youth age are modified. It is learned (studied) and systematire basic personal determinations of rising and solving satuations is

separated typical conflict situations in the students' area (it is determinate by external area, group area).

It is developed and approbated the system of creating personal determination in the solving conflict situations in the students' age including methods of personal orientation, well-founded psychological conflict of affect and act creation psychological methods and personal determination in the solving conflict situations in the students' area.

Key words: Conflict interaction; conflict situations; personal determination; Personal determination of solving conflict situations; psychological training; personal group.